

(i) Printed Pages: 7

Roll No. ....

(ii) Questions : 9

Sub. Code :

3	1	9	7
---	---	---	---

Exam. Code :

0	3	8	2
---	---	---	---

Master of Arts (Political Science) 4th Semester

(2040)

FOREIGN POLICY OF INDIA (Compulsory)

Paper—Course-XIV (In all Mediums)

~~Time Allowed: Three Hours~~

[Maximum Marks : 80]

Note: Attempt 50% of Total Questions of Question Paper. Time: 2 Hours
All will carry equal marks. Fraction will be lower digit.

(3) For private candidates who have not been assessed earlier for internal assessment, marks secured by them in theory paper will proportionately be increased to maximum marks of the paper in lieu of internal assessment.

1. Attempt any ten questions in 25–30 words each :

- (i) What is meant by British Legacy of India's foreign policy ?
- (ii) How Indo-Pak relations are legacy of Partition ?
- (iii) What is ideological phase of India's foreign policy ?
- (iv) What do you mean by Nehruvianism ?
- (v) Differentiate between IMF and World Bank.
- (vi) How GATT was different from WTO ?
- (vii) In which areas SAARC has been successful ?

- (viii) What steps do you suggest to ensure success of SAFTA ?
- (ix) What are the coastal security concerns of India ?
- (x) What is cyber security ?
- (xi) Why has India not signed CTBT ?
- (xii) What is minimum credible deterrence ?
- (xiii) What is climate diplomacy ?
- (xiv) How does Global Warming bring climate change ?
- (xv) What is peaceful purpose of India's nuclear policy ?

UNIT—I

- 2. What in your view are the major British legacies to India's foreign policy ?
- 3. Why is it called the Nehruvian phase of India's foreign policy ?
Discuss in the light of its ideological bases.

UNIT—II

- 4. What is the purpose of IMF ? How its decisions affect India's foreign policy ?
- 5. SAARC has failed to take off during its 34 year existence.
Discuss the major causes of its failure.

UNIT—III

- 6. How far China's growing presence in the Indian Ocean is India's major security concern ? Discuss.

7. What role should India play to promote nuclear non-proliferation by strengthening international nuclear non-proliferation regime ? Discuss.

UNIT—IV

8. How is climate likely to change in future ? Discuss the measures Indian policy makers have proposed to slow down dangers to world climate.
9. What are possible threats to India's energy security ? Propose some possible remedies to deal with this threats.

(हिन्दी माध्यम)

- नोट :— (1) प्रश्न संख्या 1 अनिवार्य है। जिसके 20 अंक हैं।
(2) प्रत्येक युनिट में से एक प्रश्न का प्रयास करें। प्रत्येक के 15 अंक हैं।
(3) निजी उम्मीदवारों के लिए जिनका आंतरिक मूल्यांकन के लिए पहले से मूल्यांकन नहीं किया गया है, उनके द्वारा थोरी पेपर में सुरक्षित अंक आनुपातिक रूप से आंतरिक मूल्यांकन के बदले में पेपर के अधिकतम अंक तक बढ़ा दिए जाएंगे।

1. किन्हीं दस सवालों का प्रयास 25-30 शब्दों में करें :
- (i) भारत की विदेश नीति से ब्रिटिश विरासत का क्या तात्पर्य है ?
  - (ii) भारत-पाक का संबंध विभाजन की विरासत कैसे है ?
  - (iii) भारत की विदेश नीति का वैचारिक चरण क्या है ?
  - (iv) नेहरूवाद से आपका क्या अभिप्राय है ?

- (v) आई.एम.एफ. और विश्व बैंक के बीच अंतर करें।
- (vi) डब्ल्यूटीओ. से गैट कैसे अलग था ?
- (vii) किन क्षेत्रों में सार्क सफल रहा है ?
- (viii) SAPTA की सफलता सुशिक्षण करने के लिए आप क्या सुझाव देगे ?
- (ix) भारत की तटीय सुरक्षा चिंताएँ क्या हैं
- (x) साइबर सुरक्षा क्या है ?
- (xi) भारत ने सी.टी.बी.टी. पर हस्ताक्षर क्यों नहीं किए हैं ?
- (xii) न्यूनतम विश्वसनीय निवारण क्या है ?
- (xiii) जलवायु कूटनीति क्या है ?
- (xiv) ग्लोबल वार्मिंग जलवायु परिवर्तन कैसे लाती है ?
- (xv) भारत की परमाणु नीति का शांतिपूर्ण उद्देश्य क्या है ?

यूनिट—I

2. आपके विचार में भारत की विदेश नीति के लिए प्रमुख ब्रिटिश विरासतें क्या हैं ?
3. भारत की विदेश नीति को नेहरूवादी चरण क्यों कहा जाता है ? इसके वैचारिक आधारों के प्रकाश में चर्चा करें।

यूनिट—II

4. IMF का उद्देश्य क्या है ? भारत की विदेश नीति को इसके फैसले कैसे प्रभावित करते हैं ?
5. सार्क अपने 34 साल के अस्तित्व के दौरान उड़ान भरने में विफल रहा है। इसकी विफलता के प्रमुख कारणों की चर्चा करें।

यूनिट—III

6. हिंद महासागर में चीन की बढ़ती उपस्थिति भारत की सुरक्षा की सबसे बड़ी चिंता कैसे है ? चर्चा करें।
7. अंतर्राष्ट्रीय परमाणु अप्रसार व्यवस्था को मजबूत करके परमाणु अप्रसार को बढ़ावा देने के लिए भारत की क्या भूमिका होनी चाहिए ? चर्चा करें।

यूनिट—IV

8. भविष्य में जलवायु परिवर्तन की संभावना कैसे है ? विश्व जलवायु के खतरे को कम करने के लिए भारतीय नीति निर्माताओं ने जिन उपायों का प्रस्ताव दिया है, उनकी चर्चा करें।
9. भारत की ऊर्जा सुरक्षा के लिए संभावित खतरे क्या है ? इन खतरों से निपटने के लिए कुछ संभावित उपायों का सुझाव दें।

(ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ)

ਨੋਟ :- (1) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ 20 ਅੰਕ ਹਨ।

(2) ਹਰੇਕ ਯੂਨਿਟ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋ। ਹਰੇਕ ਦੇ 15 ਅੰਕ ਹਨ।
(3) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪ੍ਰੀਖਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਮੁਲਾਂਕਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਿਉਰੀ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਕ ਅਨੁਪਾਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੇਪਰ ਦੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅੰਕਾਂ ਤਕ ਵਧਾਏ ਜਾਣਗੇ।

1. ਕੋਈ ਦਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ 25-30 ਸ਼ਹਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰੋ :

- (i) ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਰਾਸਤ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?
- (ii) ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਸਬੰਧ ਵੰਡ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਕਿਵੇਂ ਹਨ ?
- (iii) ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰਪਾਰਕ ਪੜਾਅ ਕੀ ਹੈ ?
- (iv) ਨਹਿਰੂਵਾਦ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ?

- (v) ਆਈ.ਐਮ.ਐਫ. ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਕਰੋ।
- (vi) ਗੇਟ ਕਿਵੇਂ ਡਬਲਯੂ.ਟੀ.ਓ. ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ ?
- (vii) ਸਾਰਕ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ?
- (viii) ਸਪਤਾ (SAPTA) ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿਉਗੇ ?
- (ix) ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਤੱਟਵਰਤੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਕੀ ਹਨ ?
- (x) ਸਾਈਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ?
- (xi) ਭਾਰਤ ਨੇ ਸੀਟੀਬੀਟੀ 'ਤੇ ਦਸਖਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ?
- (xii) ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਨਿਘਾਰ ਕੀ ਹੈ ?
- (xiii) ਜਲਵਾਯੂ ਕੂਟਨੀਤੀ ਕੀ ਹੈ ?
- (xiv) ਗਲੋਬਲ ਵਾਰਮਿੰਗ ਜਲਵਾਯੂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ?
- (xv) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ?

ਯੂਨਿਟ-I

- ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਵਿਰਾਸਤ ਕੀ ਹਨ ?
- ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨਹਿਰੂਵਾਦੀ ਪੜਾਅ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਧਾਰਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-II

- ਆਈ.ਐਮ.ਐਫ. (IMF) ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੈ ? ਭਾਰਤ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦਾ ਇਸਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ?
- ਸਾਰਕ ਆਪਣੀ 34 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੌਰਾਨ ਉੜਾਨ ਭਰਣ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-III

6. ਹਿੰਦ ਮਹਾਂਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਚੀਨ ਦੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
7. ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਰਮਾਣੂ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ? ਚਰਚਾ ਕਰੋ।

ਯੂਨਿਟ-IV

8. ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਜਲਵਾਯੂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਜਲਵਾਯੂ ਲਈ ਖਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਨੀਤੀ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰੋ।
9. ਭਾਰਤ ਦੀ ਉਰਜਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਸੰਭਾਵਤ ਖਤਰੇ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? ਇਹਨਾਂ ਖਤਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿਠਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸੰਭਾਵਤ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰੋ।

